

Сухачов О. О.,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника Головного управління
контррозвідувального захисту інтересів держави
в сфері економічної безпеки СБ України

РОЛЬ КОНСПІРАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

Проаналізовано поняття доказів та кримінального процесуального доказування. Визначено зміст діяльності оперативних підрозділів за сучасним законодавством та розкрито їх роль у забезпеченні кримінального процесуального доказування. Розкрито зміст конспірації діяльності оперативних підрозділів, визначено її мету та завдання. Окреслено значення конспірації у забезпеченні оперативними підрозділами кримінального процесуального доказування.

Ключові слова: кримінальний процес, доказування, конспірація, оперативні підрозділи.

Проанализировано понятие доказательств и уголовного процессуального доказывания. Определено содержание деятельности оперативных подразделений по современному законодательству и раскрыто их роль в обеспечении уголовного процессуального доказывания. Раскрыто содержание конспирации деятельности оперативных подразделений, определены ее цели и задачи. Определены значения конспирации в обеспечении оперативными подразделениями уголовного процессуального доказывания.

Ключевые слова: уголовный процесс, доказывания, конспирация, оперативные подразделения.

Важливим чинником успішності реалізації національних інтересів, стабільності суспільного розвитку є ефективність роботи правоохоронних органів із забезпечення законності та правопорядку, неухильного дотримання прав і свобод людини. Тому в принципово нових правових реаліях, зумовлених реформуванням кримінального процесуального, оперативно-розшукового та антикорупційного законодавства, особливої актуальності набули завдання вдосконалення системи і структури органів кримінальної юс-

тиції, гармонізації норм законодавства та підзаконних нормативно-правових актів, що встановлюють засади їх діяльності, визначають форми та методи роботи.

Аби досягти потрібного результату, реформування правоохоронної системи має бути виваженим, послідовним, раціональним. Тому запровадженню новачій повинні передувати ґрунтовні теоретичні дослідження, що спираються на установлені положення та новітні досягнення науки, ретельний аналіз практики.

Усе викладене повним обсягом стосується оперативних підрозділів правоохо-

ронних органів, що завжди відігравали значну роль у конспіративному отриманні оперативно-розшукової інформації, а із запровадженням інституту негласних слідчих (розшукових) дій посіли важливе місце у забезпеченні ефективності кримінального процесу, а зокрема його найважливішої складової – доказування. Суттєвою ознакою діяльності оперативних підрозділів була та залишається конспірація, яку вважають одним із спеціальних принципів ОРД.

Мета статті полягає в тому аби окреслити значення конспірації у забезпеченні оперативними підрозділами кримінального процесуального доказування.

Досягнення даної мети потребує розуміння поняття доказів, доказування, забезпечення доказування, змісту діяльності оперативних підрозділів та її конспірації.

Поняття доказів законодавець подав у ст. 84 КПК України, визначивши, що доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Сутність доказування законодавець розкрив у ч. 2 ст. 91 КПК України, вказавши, що воно полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Такий підхід до тлумачення ключових понять кримінального процесу неоднозначно сприймається науковою спільнотою та дає підстави для окремих зауважень й висловлення вченими власних пропозицій щодо розуміння змісту доказів і доказування [1–5]. Так, М. А. Погорецький, за підсумками скрупульозного наукового аналізу зазначає, що доказом у кримінальному провадженні є єдність фактичних даних, отриманих і закріплених у відповідній процесуальній формі, а також їх проце-

суальних джерел, на підставі якої сторони кримінального провадження, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, та яка визнана доказом уповноваженими суб'єктами доказування, слідчим суддею та судом. Доказування вчений пропонує розуміти як доказування – це нерозривний цілісний процес, що полягає в отриманні доказів (пошуку і виявленні (вилученні) фактичних даних та їх джерел; перевірці, оцінці фактичних даних і їх джерел, їх процесуальному оформленні (закріпленні) й наданні фактичним даним та їх джерелам значення доказу у кримінальному провадженні) та їх використанні для встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, в обґрунтуванні доказами своєї правової позиції сторонами кримінального провадження [1, с. 22–24]. Вивчивши аргументи, які наводить М. А. Погорецький на користь своїх висновків, вважаємо їх цілком обґрунтованими та такими, що потрібно взяти за основу в дослідженні ролі конспірації у діяльності оперативних підрозділів із забезпечення кримінального процесуального доказування.

Аналіз загальноновживаного розуміння слова «забезпечення» [6, с. 281] та його використання у юридичній літературі, дозволяє стверджувати, що під забезпеченням доказування потрібно розуміти створення для нього належних умов, його гарантування та охорону. Зміст діяльності оперативних підрозділів із забезпечення доказування, можна визначити, виходячи з положень ст. 41 КПК України «Оперативні підрозділи», а також із ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де визначено обов'язки суб'єктів ОРД. Аналіз зазначених положень, а також результатів останніх наукових досліджень дає можливість М. Л. Грібову визначити, що забезпечення суб'єктами ОРД доказування у кримінальному процесі – це їх

діяльність спрямована на створення надійних умов для отримання доказів у кримінальному провадженні шляхом: документування фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України; надання слідчому, прокурору відомостей необхідних для прийняття рішень щодо ефективної організації збирання доказів і тактики досудового розслідування; забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб [7, с. 101–109]. При цьому документування, що здійснюється оперативними підрозділами вчений визначає, як заснований на законах та підзаконних нормативно-правових актах, комплекс дій уповноважених суб'єктів із створення документів, змістом яких є фактичні дані отримані під час проведення ОРЗ та НСРД. Документування, що здійснюють оперативні підрозділи є одним із засобів забезпечення доказування у кримінальному судочинстві та одночасно може виступати складовою частиною цього процесу (якщо в подальшому документи оперативних підрозділів використовуються в кримінальному судочинстві як процесуальні джерела доказів). Проте забезпечення доказування оперативними підрозділами не може зводитися лише до документування, як засобу отримання доказів. Адже оперативні підрозділи, можуть створювати умови для отримання слідчим доказів у кримінальному провадженні [7, с. 101–109].

Аналіз практичної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів та результатів численних наукових розвідок предметом яких вона виступає, дозволяє стверджувати, що документування фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, отримання відомостей необхідних для прийняття рішень щодо ефективної організації збирання доказів і тактики досудового розслідування, забезпечення безпеки

працівників суду і правоохоронних органів, можуть бути ефективними лише за умови негласного здійснення. Поведені нами в межах теорії ОРД дослідження [8] засвідчують, що негласність власної діяльності оперативні підрозділи забезпечують через систему заходів, яка і становить сутність конспірації.

Термін «конспірація» був запозичений в українську із західноєвропейських мов та спочатку вживався лише для позначення прихованого характеру злочинної, підривної, антидержавної діяльності. В силу історичних процесів даний термін зазнав семантичних і семіотичних трансформацій і його стали вживати також для позначення легальної але негласної діяльності правоохоронних органів [9, с. 52].

Структура конспірації ОРД відповідає змісту конспірації злочинної діяльності, проте має інше соціальне призначення, слугує суспільно корисній меті, позбавлена деструктивних, протиправних засобів її досягнення. Мета конспірації в діяльності оперативних підрозділів – збереження у таємниці відомостей про факти, час, місця, об'єкти, методи та засоби проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, належність їх суб'єктів та використовуваних ними засобів (приміщень, транспорту, обладнання тощо) до правоохоронних органів. Завдання – створення у об'єктів ОРЗ та НСРД, їх зв'язків та інших осіб хибних переконань про відсутність задуму та будь-яких дій з пошуку та фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства. Дії оперативних підрозділів, як суб'єктів конспірації полягають у охороні таємниці, дезінформуванні об'єктів ОРЗ та НСРД, їх зв'язків та інших осіб.

Отже, конспірація є легальним (легітимним) засобом створення належних умов для діяльності оперативних підрозділів, тобто засобом забезпечення виконання завдань та досягнення мети ОРД.

М. А. Погорецький слушно зауважує, що мета й завдання ОРД зумовлюються метою й завданнями кримінального процесу, але не зводяться лише до останніх, оскільки на ОРД, крім іншого, покладено функцію запобігання злочинам [10, с. 95–103]. Метою ОРД є попередження й припинення злочинів та сприяння оперативно-розшуковими засобами реалізації мети й завдань кримінального судочинства, а її завданнями – пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена КК України, встановлення й розшук таких осіб та груп для досягнення мети ОРД, а також мети й завдань кримінального судочинства.

Завданнями кримінального провадження КПК визнає захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Мета й завдання ОРД і кримінального процесу є категоріями соціально-правовими, оскільки від них залежить спрямованість заходів суспільства та держави в боротьбі зі злочинністю, захист прав та законних інтересів людини, забезпечення безпеки суспільства та держави від злочинних посягань, обмеження державного втручання в права, свободи

та законні інтереси особи. Мета визначає зміст ОРД і кримінального судочинства і є як орієнтиром, чого повинні прагнути суб'єкти ОРД та кримінального процесу, так і імперативом, що вимагає від них свого втілення. Мета може бути досягнута лише через реалізацію завдань цих видів діяльності як певних обов'язкових умов.

Отже, у підсумку конспірація діяльності оперативних підрозділів забезпечує втілення в життя високого соціального призначення оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу. Це повним обсягом стосується як документування, так і інших складових процесу забезпечення оперативними підрозділами кримінального процесуального доказування. Так, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підрозділи, які її здійснюють зобов'язані забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб. Ч. 15 ст. 9 цього закону передбачає, що спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця може проводитися для забезпечення безпеки зазначених осіб. У ч. 4 ст. 10 зазначено, що матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть використовуватися для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей. Ч. 3 ст. 12 передбачає, що при наявності даних про загрозу життю, здоров'ю або майну працівника та його близьких родичів у зв'язку із здійснен-

ням ним оперативно-розшукової діяльності в інтересах безпеки України, або по виявленню тяжкого та особливо тяжкого злочину, або викриттю організованої злочинної групи оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їх безпеки – зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Практична реалізація окреслених норм безумовно пов'язана зі застосуванням конспірації. Адже забезпечення безпеки усіх категорій осіб названих у законі сполучена з приховуванням достовірної інформації щодо їх місця знаходжен-

ня, особистих даних, родинних зв'язків та дезінформації відповідних суб'єктів.

Підбиваючи підсумки зазначимо, що конспірація діяльності оперативних підрозділів забезпечує втілення в життя високого соціального призначення оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу, сприяє виконанню їх завдань та реалізації мети кримінального судочинства. Вона є важливою складовою виявлення та документування ними злочинів, забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів (а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів), а відповідно і дозування у кримінальному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Погорецький М.* Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання / М. Погорецький // *Право України*. – 2014. – № 12. – С. 12–25.
2. *Сергеева Д. Б.* Щодо співвідношення понять «судові докази», «досудові докази» й «процесуальні докази» у кримінальному процесі України / Д. Б. Сергеева // *Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. – 2013. – № 2–2. – Том 26(65). – С. 337–341.
3. *Старенький О. С.* Доказування в кримінальному провадженні: до визначення поняття / О. С. Старенький // *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: збірник наукових праць*. – 2015. – № 1 (52). – С. 146–154.
4. *Шумило М. С.* Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормальної моделі / М. С. Шумило // *Вісник Верховного Суду України*. – 2013. – № 2 (150). – С. 40–48.
5. *Жовтан П. В.* Щодо визначення поняття доказу у кримінальному процесі / П. В. Жовтан // *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. А. Янковська*. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – Вип. 11. – С. 275–277.
6. *Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел*. – Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1140 с.
7. *Грибов М. Л.* Забезпечення суб'єктами оперативно-розшукової діяльності доказування у кримінальному процесі / М. Л. Грибов // *Бюлетень Міністерства юстиції України*. – 2015. – № 2. – С. 101–109.
8. *Сухачов О. О.* Поняття конспірації в діяльності оперативних підрозділів / О. О. Сухачов // *Форум права*. – 2014. – № 4. – С. 316–321: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_2_17.pdf.
9. *Грибов М. Л.* Понятие и структура конспирации преступной деятельности / М. Л. Грибов // *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*. – 2014. – № 1. – С. 51–53.
10. *Погорецький М. А.* Мета і завдання оперативно-розшукової діяльності / М. А. Погорецький // *Проблеми законності: республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій*. – Х., 2004. – Вип. 70. – С. 95–103.

Sukhachov O. The role of secrecy in the operational units to ensure the criminal procedure proof.

The notion of evidence and criminal procedure proof. The content of operational units by modern legislation and reveal their role in the criminal procedure proof. The content conspiracy of operational units, defined its goals and objectives. Outlined the importance of secrecy in ensuring the operational divisions of criminal procedure proof.

Determined that documenting evidence of wrongful acts of individuals and groups obtain information necessary for making decisions on collecting evidence of effective organization and tactics of pre-security court staff and law enforcement agencies can be effective only if the covert implementation. Secrets own activities operational units ensure through measures, which is the essence of conspiracy.

Emphasized that secrecy is legal (legitimate) means creating appropriate conditions for the operational units means of ensuring that the tasks and achieve the goal of operational activities and criminal proceedings.

Determined that the conspiracy of operational units ensure the implementation of high social purpose operational activities and criminal procedure contributes to the implementation of the objectives and the goals of criminal justice. It is an important part of identifying and documenting their crimes, court security personnel, law enforcement (and those who participate in criminal proceedings, their family members and close relatives), and accordingly the proof in a criminal trial.

Keywords: *criminal procedure, evidence, conspiracy, operational units.*

Стаття надійшла до редакції журналу 01.11.2015 р.